

УДК [564.53:551.763.3] (477.8)

**ДЕЯКІ ПРЕДСТАВНИКИ РОДУ *SCHLOENBACHIA* ІЗ СЕНОМАНУ
ВОЛИНО-ПОДІЛЛЯ**

Роман Лещух, Ігор Мар'яш

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Грушевського, 4, 79005, Львів, Україна*

*r_leschukch@mail.ru
ihormar@ukr.net*

Наведено монографічний опис та зображення видів *Schloenbachia varians* Sowerby, *Schl. subvariens* Sharpe, *Schl. ventriosa* Stieler виявлених у верхньокрейдових відкладах Волино-Поділля.

Ключові слова: Волино-Поділля, амоніти, верхня крейда, сеноман.

Питання віку і стратиграфічного розмежування низів розрізу верхньої крейди Волино-Поділля впродовж останніх десятиріч багаторазово розглядали різні дослідники і по-різному їх інтерпретували. Одна з причин такої широкої інтерпретації віку базальної верстви, стратифікації та кореляції розрізів верхньої крейди цього регіону та, що тривалий час досконалим монографічним вивченням не були охоплені всі групи палеофауни, і в тому числі ортостратиграфічна група – амоніти.

Ми не характеризуватимемо історії палеонтолого-стратиграфічного вивчення розрізів сеноману на Волино-Поділлі, оскільки вона досить докладно висвітлена в праці [3], однак, на відміну від них, відповідно до Міжнародної стратиграфічної схеми 2000 р., дотримуватимемось поділу сеноманського ярусу на три під'яруси: нижній, середній і верхній.

У процесі польових досліджень розрізів цього ярусу в Середньому Придністер'ї, де він найповніше представлений і найліпше вивчений біостратиграфічно, у декількох його відслоненнях ми зібрали палеонтологічну колекцію, у якій близько 20 амонітів роду *Schloenbachia*, представлених різними за збереженістю зразками. З огляду на важливість їх для визначення відносного геологічного віку, стратифікації та кореляції розрізів цього ярусу ми наводимо їхній опис. Крім того, для повноти опису представників цього роду з Волино-Поділля керівництво Львівського природознавчого музею НАН України запропонувало нам для вивчення невелику колекцію шленбахій, яка є у фондах музею.

В описі видів нижче детально зазначено місце зберігання кожного зразка та його нумерацію.

Описані нами зразки решток головоногих моллюсків із сеноманських розрізів Волино-Поділля (види *Schloenbachia varians* Sowerby, *Schl. subvariens* Sharpe екз. ГВП-30–39) зберігаються у фондах Палеонтологічного музею геологічного факультету

тету Львівського національного університету імені Івана Франка. Монографічна колекція 42. Зразки, визначені як *Schloenbachia ventriosa* Stieler, зберігаються у фондах Львівського природознавчого музею НАН України, колекція ДПМ НАНУ–Пз–К–925, 926.

Надродина **HOPLITACEAE** Douville, 1890
Родина **SCHLOENBACHIIDAE** Parona et Bonarelli, 1897
Рід **SCHLOENBACHIA** Neumayr, 1875

Schloenbachia varians Sowerby, 1817

Табл. I, фіг. 1–5

- 1817 *Ammonites varians* Sowerby: Sowerby, p. 169, tab. 176.
1822 *Ammonites varians* var. *subplana* Mantell: Mantell, p. 166, pl. 21, fig. 2.
1822 *Ammonites varians* var. *intermedia* Mantell: Mantell, p. 166, pl. 21, fig. 5, 7.
1853 *Ammonites varians* var. *subtuberculata* Sharpe: Sharpe, p. 22, pl. 8, fig. 5a–c, 6a–b.
1899 *Schloenbachia varians* Sowerby: Семенов, с. 102, табл. 3, фиг. 3.
1959 *Schloenbachia varians* Sowerby: Cieśliński, s. 59, fig. 31.
1959 *Schloenbachia varians* Sowerby: Найдин и Шиманский, с. 192, табл. 7, фиг. 7, 8.
1974 *Schloenbachia varians* Sowerby: Найдин, с. 188, табл. 70, фиг. 2.
1979 *Schloenbachia varians* (Sowerby): Kennedy, Chahida, Djafarian, p. 31, pl. 3, fig. 2–7; pl. 4, fig. 1–5.
2007 *Schloenbachia varians* (Sowerby): Wilmsen et al., p. 333, fig. H1, H2.
2008 *Schloenbachia varians* Sowerby: Amédéo, pl. 3, fig. 1

Матеріал. П'ять екземплярів, з яких чотири ядра й один відбиток черепашок. Вмісні породи складені писальною крейдою. Зразки ГВП–30–34.

Опис. Наші екземпляри представлені особинами середніх і великих розмірів. Черепашки напівінволютні з помірно високими і слабковипуклими завитками, у яких висота є більшою від ширини. Кожен наступний завиток десь на половину охоплює попередній. Завитки слабковипуклі, причому найбільша їхня ширина припадає на нижню припупкову третину. Пупок середнього розміру, обмежений невисокою, слабо закругленою припупковою стінкою.

До зовнішнього боку ширина завитків поступово зменшується і вони завершуються слабо випуклим черевним боком, посередині якого простежений добре виражений невисокий гострий кіль. На поверхнях усіх наших зразків, представлених ядрами, є численні ребра і горбочки. Ребра середньої ширини, невисокі, розділені вдвічі ширшими міжреберними проміжками. Вони починаються на пупковому краю горбочкоподібними потовщеннями, дуже нахилені тут до переду, десь посередині нижньої третини висоти завитка повертаються дозад, а з наближенням до зовнішнього боку знову вигинаються до переду, утворюючи не дуже чітку S-подібну конфігурацію. На зовнішній бік ребра не переходять, на краю перед ним вони закінчуються горбочками. На пупковому краю в місцях, де розгалужуються ребра, також є горбочки. На деяких зразках добре видно горбочки, які є дещо вище середини завитків, тобто в місцях, де починаються вставні ребра. Отже, можна говорити про те, що на наших зразках наявні три ряди гор-

бочків на невеликих за розміром екземплярах і чотири рядки – на великих. Найчіткіше горбочки виражені в припупковій частині завитка, де розгалужуються ребра, і на переході до зовнішнього боку, де ребра закінчуються.

Розміри*, мм.

Зразок	Д	В	Ш	д	В:Д	Ш:Д	д:Д
ГВП-30	76,3	32,2	–	27,0	0,42	–	0,36
ГВП-31	60,0	24,5	–	20,0	0,41	–	0,30

Лопатева лінія не збереглася.

Порівняння та зауваження. Описані нами зразки із південно-західного краю Східноєвропейської платформи (Волино-Поділля) виражають повну подібність до всіх форм, описаних і зображених авторами, що наведені в синоніміці. Історія опису та визначення виду *Schloenbachia varians* Sowerby досконало наведені в працях [8, 9].

Місцезнаходження. Україна, Вінницька обл., околиці м. Могилів-Подільський, урочище Борщів яр.

Стратиграфічне та географічне поширення. Сеноман Англії, Німеччини, Польщі, Ірану, України (Волино-Поділля і Гірського Криму), а також Кавказу.

Schloenbachia subvarians Sharpe, 1853

Табл. II, фіг. 1, 2

1853 *Ammonites varians* var. *intermedia* Mantell: Sharpe, p. 23, pl. 8, fig. 7a–b.

1872 *Ammonites varians* Sowerby: Schlüter, S. 10, Taf. 4, Fig. 11–12.

1951 *Schloenbachia subvarians* Spath: Wright, p. 22.

1959 *Schloenbachia subvarians* Spath: Cieśliński, s. 58, tab. 7, fig. 3a, b; 4a, b.

1963 *Schloenbachia subvarians* Sharpe: Renz, Luterbacher et Schneider, S. 1097, Taf. 1, Fig. 8a–b.

1982 *Schloenbachia subvarians* Sharpe: Цанков, с. 42, табл. 19, фиг. 3, 4.

Матеріал. П'ять екземплярів, з яких три представлені цілими ядрами та їхніми фрагментами й двома відбитками черепашок. Зразки ГВП–35–39.

Опис. Особини середніх розмірів, напівінволютні, мають досить високі й неширокі параметри завитків. Найбільша ширина завитка припадає на припупкову частину черепашки з поступовим звуженням її до зовнішнього боку.

Скульптура черепашки представлена численними реберцями, на яких у припупковій частині, а саме – на припупковому краю і трохи вище від нього, у нижній третині завитка є два рядки слабо виражених горбочків. У вищому рядку горбочків відбувається нечітке розгалуження (біфуркація) S-подібно вигнутих ребер, слабо нахилених до переду.

* Тут і далі: Д – діаметр черепашки, прийнятий за 100 %; В – висота завитка; Ш – ширина завитка; д – діаметр пупка; В:Д – співвідношення висоти завитка до діаметра черепашки; Ш:Д – співвідношення ширини завитка до діаметра черепашки; д:Д – співвідношення діаметра пупка до діаметра черепашки.

Усі – як основні, так і допоміжні – ребра на переході з боків до вентрального боку закінчуються слабо видовженими і нахиленими до переду горбочками.

Розміри, мм.

Зразок	Д	В	Ш	д	В:Д	Ш:Д	д:Д
ГВП-35	70,0	27,2	–	29,3	0,39	–	0,42
ГВП-36	96,4	39,5	–	33,7	0,41	–	0,35

Лопатева лінія не простежена.

Порівняння та зауваження. Від близького *Sch. varians* Sowerby описаний вид відрізняється більшою кількістю дещо тонших ребер, трьома рядами слабше виражених горбочків. За іншими ознаками він дуже нагадує *Sch. varians* Sowerby.

Місцезнаходження. Україна, Вінницька обл., околиці м. Могилів-Подільський, урочище Борщів яр.

Стратиграфічне та географічне поширення. Сеноман Англії, Швейцарії, Чехословаччини, Польщі, Болгарії.

Schloenbachia ventriosa Stieler, 1853

Табл. III, фіг. 1–7

- 1853 *Ammonites coupei* var. *inflata* Sharpe: Sharpe, p. 24, pl. 8, fig. 1a, b.
 1872 *Ammonites coupei* Brougniart: Schlüter, S. 11, Taf. 4, Fig. 15–18, 21.
 1899 *Ammonites coupei* Brougniart: Семенов, с. 98, табл. 3, фиг. 6–8.
 1922 *Schloenbachia varians* Sowerby var. *ventriosa* Stieler, p. 31.
 1923 *Schloenbachia coupei* Brougniart: Mazurek, s. 109.
 1938 *Schloenbachia ventriosa* Stieler: Spath, p. 545.
 1951 *Schloenbachia ventriosa* Stieler: Wright, p. 22.
 1959 *Schloenbachia ventriosa* Stieler: Cieśliński, s. 60, tab. 8, fig. 1a, b.
 1959 *Schloenbachia coupei* Brougniart: Найдин, с. 192, табл. 8, фиг. 6.
 1974 *Schloenbachia coupei* Brougniart: Найдин, с. 188, табл. 70, фиг. 3, 4.

Матеріал. Три екземпляри, представлені фрагментами внутрішніх ядер. Зразки ДПМ НАНУ–Пз–К–925.

Опис. Черепашки середніх і невеликих розмірів (діаметр переважно від 20 до 50 мм) з кутастими приземистими, дуже віддутими завитками, поперечний переріз яких нагадує невисоку трапецію. Ширина завитків переважає над їхньою висотою. Кожен наступний завиток трохи більше ніж на третину охоплює попередній. Пупок помірно широкий, глибокий, обмежений досить високою з заокругленими краями стінкою. Зовнішній бік майже плаский, досить широкий, облямований шипоподібними горбочками, які розташовані на переході з боків на зовнішню сторону. Трохи нижче від цього ряду горбочків у верхній третині висоти боків є ще один добре виражений ряд шипоподібних горбочків. Посередині зовнішнього боку простежується невисокий чітко виражений кіль. Пупковий ряд конусоподібних горбочків, які “розпливаються” до основи, виражені менш чіткіше, ніж згадані вище два ряди.

Ребра на наших зразках майже редуковані й представлені лише потовщеннями основ горбочків, які розташовані вздовж їхнього простягання – від пупка до зовнішнього боку.

Лопатева лінія на наших зразках не збереглася.

Порівняння та зауваження. Історія виділення цього виду є досить складною, тому частина авторів описує форми з наведеною вище характеристикою як *Sch. ventriosa* Stielер, а частина – як *Sch. coupei* Brougniart. Очевидно, Л. Спет [16] мав рацію, коли писав, що А. Броньяр 1822 р. [7] міг не знати, що в той же час Г. Мантелл [10] виділив варієтет *Ammonites varians* var. *tuberculatus* і для цієї відміни утворив новий вид *Ammonites coupei*. Від цього часу автори представників роду *Schloenbachia* з віддутими боками, низькими завитками і дуже розвинутими та чітко вираженими великими горбочками зачисляють або до одного, або до іншого виду. З цих міркувань до наведеної вище синоніміки ми внесли форми, які описані як *Sch. ventriosa* Stielер, і частину – як *Sch. coupei* Brougniart. Від інших видів роду *Schloenbachia* описаний відрізняється малою висотою і великою шириною поперечного перерізу завитків, віддутістю боків, а також значною кількістю розвинених великих конусоподібних горбочків.

Місцезнаходження. Україна, Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська.

Стратиграфічне та географічне поширення. Сеноман Європи, Гірського Криму, Північного Кавказу, Закаспію, Донбасу, Волино-Поділля, Свентокшиських гір Польщі.

1. Найдін Д.П., Шиманский В.Н. Головоногие моллюски // Атлас верхнемеловой фауны Северного Кавказа и Крыма. М.: Гостоптехиздат, 1959. С. 166–220.
2. Найдін Д.П. Головоногие моллюски // Атлас верхнемеловой фауны Донбасса. М.: Недра, 1974. С. 158–192.
3. Пастернак С.І., Сеньковський Ю.М., Гаврилишин В.І. Волино-Поділля у Крейдовому періоді. К., 1987. 258 с.
4. Семенов В.П. Фауна меловых образований Мангышлака и некоторых пунктов Закаспийского края // Труды СПб. об-ва. естествоиспытателей. 1899. Т. 28. Вып. 5. 179 с.
5. Цанков В. Фосилите на България, Va. Горна креда Cephalopoda (Nautiloidea, Ammonoidea) и Echinodermata (Echinoidea). София, 1982. 136 с.
6. Amédéo F. Support for a Vranconian Stage between The Albian *sensu stricto* and the Cenomanian (Cretaceous System) // Carnets de Géologie / Notebooks on Geology – Memoir. 2008. Vol. 2. 83 p.
7. Brongniart A. Sur quelques terrains de Craie hors du Bassin de Paris // Description Géologique des Environs de Paris. Dufour et d'Agne, Paris, 1822. P. 80–110.
8. Cieśliński S. Alb i cenoman północnego obrzeżenia gór Świętokrzyskich (stratigrafia na podstawie glowonogow). Warszawa, 1959. Т. 28. 95 с.
9. Kennedy W.J., Charida M.R., Djafarian M.A. Cenomanian Cephalopods from glauconitic limestone southeast of Esfahan, Iran // Acta Palaeontologica Polonica. 1979. Vol. 24 (1). P. 3–58.
10. Mantell G.A. The Fossils of the South Downs. Illustrations of the Geology of Sussex. Lupton Relfe. London, 1822. 327 p.
11. Mazurek A. Nowe dane o cenomanie i turonie niecki Nidzianskiej // Panstw. Inst. Geol., Sprawozd. Warszawa, 1923–1924. Т. 2. Z. 1–2. S. 103–107.
12. Renz O., Luterbacher H., Schneider A. Stratigraphische- paläontologische Untersuchungen des Neuenburger Jura // Eclogae geologicae Helvetiae. 1963. Bd. 56. S. 1073–1116.
13. Schlüter C. Die Cephalopoden der oberen deutschen Kreide. // Paleontographica. 1871. N 21. S. 1–24.

14. Sharpe D. Description of the fossil remains of Mollusca found in the Chalk of England. I, Cephalopoda. Monographs of the Palaeontographical Society. London, 1853–57. 68 p.
15. Sowerby J. The Mineral Conchology of Great Britain. London, 1815–1818. Vol. 2. 252 p., pls 103–203.
16. Spath L.F. A monograph of the Ammonoidea of the Gault // Paleontogr. Sos. London, 1923. P. 1–72.
17. Wilmsen M., Niebuhr B., Wood C.J., Zawischa D. Fauna and palaeoecology of the Middle Cenomanian *Praeactinocamax plenus* Event at the type locality Wunstorf, Northern Germany // Cretaceous Research. 2007. Vol. 28. P. 428–460.
18. Wright C.W., Wright E.V. A survey of the fossil Cephalopoda of the Chalk, Great Britain // Paleontograph. Sos. 1951 A. Vol. 14. P. 477–497.

ПОЯСНЕННЯ ДО ТАБЛИЦЬ

Таблиця I

Фіг. 1, а–б. *Schloenbachia varians* Sowerby, $\times 1$: а – вібиток, вигляд збоку; б – зліпок, вигляд з боку; екз. ГВП-30, Вінницька обл., околиці м. Могилів-Подільський, урочище Борщів яр. Сенюман.

Фіг. 2, а–в. Те саме, $\times 1$. Внутрішнє ядро: а, б – вигляд з боків; в – вигляд з зовнішнього боку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–924. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 3. Те саме, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–924. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 4. Те саме, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–924. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 5. Те саме, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–924. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Таблиця II

Фіг. 1. *Schloenbachia subvarians* Sharpe, $\times 0,83$: а – вібиток, вигляд збоку; б – зліпок, вигляд збоку; екз. ГВП-35. Вінницька обл., околиці м. Могилів-Подільський, урочище Борщів яр. Сенюман.

Фіг. 2, а–б. Те саме, $\times 0,95$: а – вібиток, вигляд збоку; б – зліпок, вигляд збоку; екз. ГВП-36. Вінницька обл., околиці м. Могилів-Подільський, урочище Борщів яр. Сенюман.

Таблиця III

Фіг. 1. *Schloenbachia subvarians* Sharpe, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–929. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 2. *Schloenbachia subvarians* Sharpe, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–929. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 3. *Schloenbachia subvarians* Sharpe, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–929. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 4. *Schloenbachia subvarians* Sharpe, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–929. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 5, *a–в*. *Schloenbachia ventriosa* Stielер, $\times 1$. Внутрішнє ядро: *a* – вигляд збоку; *b* – вигляд з зовнішнього боку; *в* – вигляд з зовнішнього боку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–925. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 6. *Schloenbachia ventriosa* Stielер, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд збоку. екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–926. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

Фіг. 7. *Schloenbachia ventriosa* Stielер, $\times 1$. Внутрішнє ядро: вигляд з зовнішнього боку; екз. ДПМ НАНУ–Пз–К–926. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Слобідка Яришівська. Базальні верстви.

SOME REPRESENTATIVES OF *SCHLOENBACHIA* GENUS FROM CENOMANIAN OF THE VOLYN-PODILLYA

Roman Leshchukh, Ihor Maryash

*Ivan Franko National University of Lviv,
Grushevsky str, 4, UA – 79005, Lviv, Ukraine*

A monographic description and image of three types of ammonites, species from Cenomanian of the South-West part of the East-European platform (Volyn-Podillya) are given. There are: *Schloenbachia varians* Sowerby, *Schl. subvariens* Sharpe, *Schl. ventriosa* Stielер.

Key words: Volyn-Podillya, ammonites, upper cretaceous, cenomanian.

НЕКОТОРЫЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ РОДА *SCHLOENBACHIA* ИЗ СЕНОМАНА ВОЛЫНО-ПОДОЛЬЯ

Роман Лешух, Игорь Марьяш

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Грушевского, 4, 79005, Львов, Украина*

Приведено монографическое описание и изображение видов *Schloenbachia varians* Sowerby, *Schl. subvariens* Sharpe, *Schl. ventriosa* Stielер обнаруженных в верхнемеловых образованиях Волыно-Подолья.

Ключевые слова: Волыно-Подолье, аммониты, верхний мел, сеноман.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.10
Прийнята до друку 10.06.10